

POPÜLER EDEBİYAT ÜRÜNLERİ MASUM DEĞİLDİR

Röportaj: Yunus Emre Tozal, Esra Nur Akbulak, Ümit Yaşar Özkan

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olan Seval Şahin'in yürüttüğü TÜBİTAK destekli araştırma projesi, *Cinai Meseleler* adıyla kitaplaştırıldı ve İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Kendisiyle Osmanlı-Türk polisiyesi üzerine yürüttüğü çalışmaları merkeze alan son kitabı üzerinden polisiye romanı ve dosya konumuz Sherlock Holmes'ü konuştuk.

Polisiye üzerine araştırmalar yapmış, yapısal bir perspektifle polisiye romanların şemasını çıkarmış bir araştırmacısınız. Bu bilgi birikiminiz ve profesyonel okurluk tecrübeniz bir yandan her şeyin tahmin edilebilirliğini artırırken öte yandan polisiye okurken duyduğunuz heyecana yönelik bir dezavantaja dönüşüyor mu?

Polisiyeye yönelik bir okur olarak duyduğum heyecan her zaman baki. Hatta Patricia Highsmith gibi tekrar tekrar okuduğum yazarlar var. Ayrıca polisiye bir metnin mekanizmasını çözmeye çalışmak kadar o mekanizmanın yazar tarafından nasıl ortaya koyulduğunu izlemek de bir okur olarak beni hep çekiyor.

2011-2014 yılları arasında, "1884-1928'de Türkiye'de yayımlanmış telif polisiye eserlerin tarihi" üzerine TÜBİTAK destekli bir araştırma projesiyle

Cinai Meseleler adındaki kitabınız yayımlandı. Bu projenin nasıl geliştiğini, süreci bizle paylaşır mısınız?

Elbette, YTÜ'de Didem Ardalı Büyükarman ve Banu Öztürk var, üçümüz birlikte yaptık TÜBİTAK projesini. Ahmet Mithat ile başlayıp, 1928'de Latin harflerine geçinceye kadarki Türkiye'de polisiye alanında yazılmış eserleri tespit etmek ve bunların tarihini yazmak gibi büyük bir işe kalkıştık. Başlarda bu kadar büyük bir işe girdiğimizin farkında değildik, *Cinai Meseleler* kitabı zaten işin çok küçük bir parçası. İleride projeden ne kadar kitap çıkar, bizim o kitapları çıkarmaya ne kadar enerjimiz kalır bilemiyorum. (gülüşmeler...) Elbette bu tarihi yazmaktan çok, edebiyat metninin incelenmesi; tür dediğimiz kavram nedir, türleri nasıl ayırt ederiz bu çok daha önemli. Sonuçta Türkiye'de roman, şiir, hikâye, tarih gibi türlerin

dışında polisiye roman, fantastik roman, bilim-kurgu vb. türler çok fazla ayrıştırılmamış, ayrıştırılırken de bunların geçirgenliği, belirli anlamlarda kurallığı, türün kendine has özellikleri pek verilmemiş.

Sınırları tam çizilmemiş öyleyse...

Evet, hâlâ elimizde Türkçede roman türü ilk ortaya çıktığı andan itibaren ne gibi özellikler gösterdiler, diğer türlerden nasıl ayrıldılar gibi sorulara karşılık verecek kılavuz kitaplar yok maalesef. Hangi özellikleri gösterdiler, ne gibi değişimlere uğradılar? Ne oldu da gotik kurgu ortaya çıktı? Ya da gotik bilim-kurguyu yarattı? Birbirlerini mi tetiklediler? Türler üzerine fazla araştırma yapılmadığı için bilemiyoruz.

Hep söylediğim bir şey var, Türkiye’de eleştiri genel olarak bir şeyin yokluğu üzerine kurulduğu için bilmiyoruz. Hâlbuki belki de var, araştırılıp tekrar ortaya konması gerekiyor, gerçekten var mı yok mu meselesi bir set gibi insanların önünde duruyor. “Biz polisiyeyi nasıl inceleyeceğiz?”, soru bu aslında. Benim derdim burada türü tanımlamak, aynı zamanda türün eleştirisine dair de bir yöntem önermekti. Biz bir polisiye metni nasıl inceleyebiliriz? Çünkü o incelemede çeşitli edebiyat kuramları önerebilirsiniz ama ben Batılı edebiyat kuramlarından çok, türün sonuçta kendi coğrafyasında ve kendi dilinde ortaya çıkarken oluşan bir serüveni dikkate aldım; o serüveni bilmek, aslında o türün hem o dildeki başka türlerle ilişkisini saptayabilmek hem de dünya edebiyatına eklenebilmesini sağlamaktı çabam. Yerellik hikâyesi bu araştırmalarda çok kısıtlı kalıyor çünkü. Ben daha geniş düşünmek istedim, elbette eleştirilebilir, gerçi pek bir şey diyen de olmadı. (gülüşmeler...) Nedense memlekette pek bir şey okunmuyor. Polisiye okunuyor ama polisiye üzerine yapılan bir çalışma okunmuyor.

İyi bir eleştiri almadınız öyleyse?

Eleştiri almadım. (gülüşmeler...)

Siz akademik ve bilimsel bir çalışma sunuyorsunuz ama belki “kolay tüketilebilir” bir ürün olmadığından ötürü dikkate alınmıyor. Ya da hâlâ polisiye romanın absürt olarak görülmesi mi diyelim...

Evet, edebi metinlerin halis olup olmaması meselesi 1950’lerde bitti ama Türkiye’de bu devam ediyor, biz artık edebi metinlere sadece üslup olarak bakmıyoruz, kurmaca dediğimiz ürünler farklı yerlere evriliyor. Kurmaca bir metin bize neler verebilir pek araştırılmıyor. Hâlbuki polisiye edebiyat inanılmaz bir malzeme sunuyor bu ülkede, kentsel değişimlerden kaynaklanan sorunlar, azınlıklar, kadın alanı vs.

Evet, azınlıklar örneğin, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra pek çok malzeme var.

Evet, sonra Arap meselesi...

Tanzimat meselesinde hakeza... Kötü yola düşen fahişe kadınlar hep gayrimüslimler oluyor.

Ben polisiyedeki suçlu kadınları seviyorum, onlar organize suç örgütleri kuruyorlar, çok iyi eğitimler almışlar, seçkin ailelerden geliyorlar, kadının modernleşmesi sürecinde daha önceki erkek yazarların kendilerine biçmedikleri kadar cesur bir rol biçtiriyorlar. Çok özgürler, polisiyedeki suçlu kadınlar “halis” edebiyatta göremeyecekleri kadar özgürler.

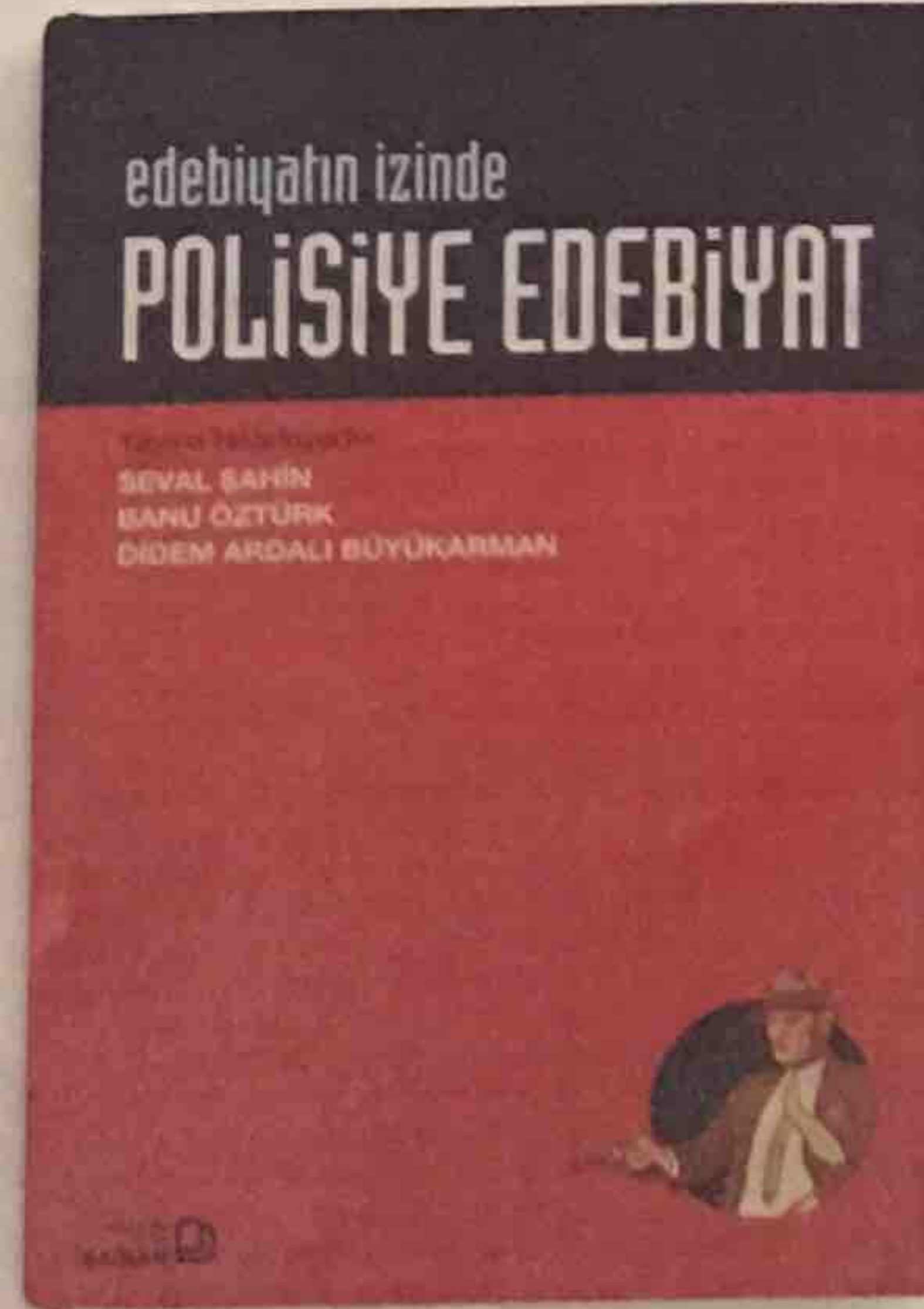
Enteresan aslında, absürt olarak görülen bir türde kadının modernleşme hikâyesi ne kadar da önemli bir hâl alıyor. Daha serbest bir alan açılıyor.

Evet, ama alanı manipüle etmek lazım bir taraftan da, hiçbir zaman da popüler edebiyat ürünleri masum ürünler değildir, Holmesler de öyle, nasıl ki o emperyalist mesajı verir, biz de alırız yani... Dışarıdan gelen her şey tekinsizdir.

Sherlock dizisinde de öyleydi evet, özgün hikâyede de vardı, mesajı değiştirmiyor.

Evet. Ben bu yüzden Benedict Anderson’dan da bahsettim. Ulus-devlet inşasında bu hikâyelerin inanılmaz etkileri var. Çünkü halkı etkilemesi kolay, incinen ulusal onurun gururun korunması kolay, akıllılar çünkü rasyoneller. Buradan tarihçilere o kadar malzeme çıkar ki, ben yavaş yavaş o eski polisiyelerin dikkat çektiğini düşünüyorum.

Hocam siz Osmanlı Türk Polisiyesini merkeze alıyorsunuz ya, peki denklemin dışında kalan ürünler var mı? Her coğrafyanın kendi edebiyat tarihinde yeni üretimi söz konusu ise illaki yöntemlerin dışında kalan ürünler de olacaktır değil mi?

Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat
Seval Şahin, Banu Öztürk,
Didem Ardalı Büyükarman
Bağlam Yayınları

Elbette var, olmaz mı? Kim olduğunu tespit edemediğimiz ve benim çok beğendiğim Kemaleddin isimli birisi örneğin, çok başarılıydı, 1914'tü sanırım ilk yayınlanma tarihi ama 1928'de de yayımlanmış, biz de proje kapsamında Labirent Yayınları'ndan yayımladık, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e M. Kemaleddin'in Meraklı Romanları* adında. Bizim 1928'lere kadar yayımlanmış polisiyeler içindeki en başarılısıdır, klişeleri alt-üst eden bir tarafı vardır, muamma unsurunu çok iyi kotarmış.

Batı'da polis teşkilatının güçlenmesi edebiyata dedektif öyküleri olarak tezahür etti. Hatta bu alanda ilk sayılabilecek Edgar Allan Poe'nun *Morg Sokağı Cinayeti* romanındaki Auguste Dupin'i, Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes'ü, Agatha Christie'nin Hercule Poirot'su gibi kendine yetebilen ve hatta intikam alabilen dedektifler ortaya çıkmıştır. Bu dedektifler determinist bir mantıkla rasyonalizmin peşinden koşmuşlardır. Peki, sizce bu kahramanların teşkilat üzerinde bir katkısı veya etkisi var mıdır?

Kahramanların teşkilat üzerinde bir etkisi var mıdır bilemiyorum, ancak polislerin, sosyal yapının, devlet politikalarının kahramanlar üzerinde etkisi olduğu bir gerçek. Polis teşkilatı güvenlik sağlar, böylece toplumda her şeyin yolunda gittiğine dair bir mesaj verilir. Dedektifler ise güvenlik kuvvetlerine alternatifmiş gibi görünmelerine rağmen, bu her şeyin yolunda olduğunun, tekinsizliğin ortadan kaldırıldığı ve kaldırılacağına garantisi olarak ortaya çıkarlar. Bu şekilde polis teşkilatının mesajı daha da güçlendirilmiş olur.

Türkiye'de polisiyenin; bilimkurgu, fantastik, gotik gibi türlerden daha önce ve daha kolay kabul görmesinin/benimsenmesinin sebebi nedir?

Türkiye'de polisiye, çoğunlukla Fransızcadan yapılan çeviriler yoluyla ortaya çıkıyor. Merak unsurunun ve suçluların cezalandırılmasıyla toplumsal uzlaş sağlanması mesajının verilmesinin, türün yazarlar tarafından rağbet gören bir tür olmasını sağladığı söylenebilir. Diğer taraftan polisiyelerde yerli Sherlock Holmesler, yerli Arsen Lupin'ler yaratarak milliyetçi bir söylem üretilmekte, bu şekilde halk üzerine bir manipülasyon da sağlanmaktadır. İncinen ulusal onurun tamir edilmesi sürecinde polisiyelerin önemi bir görevi var. Bu da onları hem yazarlar hem de okurlar nezdinde ilgi çekici kılıyor.

Polisiye edebiyatımızı incelediğimizde ağırlıklı olarak yerli unsurlar yerine ithal konulardan esinlenerek roman kurgulanıyor. Siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Eğer polisiyenin ilk başlangıcından bahsediyorsanız evet. Ama bu yeni bir türle tanışırken bir edebiyatın karşılaştığı bir durum. Bunun tersini düşünmek zor. Bu durumunda polisiyeyi de etkilediği aşikâr.

Polisiye romanı "modernleşmenin görünmeyen unsurlarını görünür kılması", "kötücül" olanı temsil etmesi ve masum-cani, iyi-kötü çatışmasını sunması bakımından ele alıyorsunuz. Türk modernleşmesi bağlamında bu türün edebiyatı ve zihinleri değiştirmedeki rolüne ilişkin ne söyleyebilirsiniz?

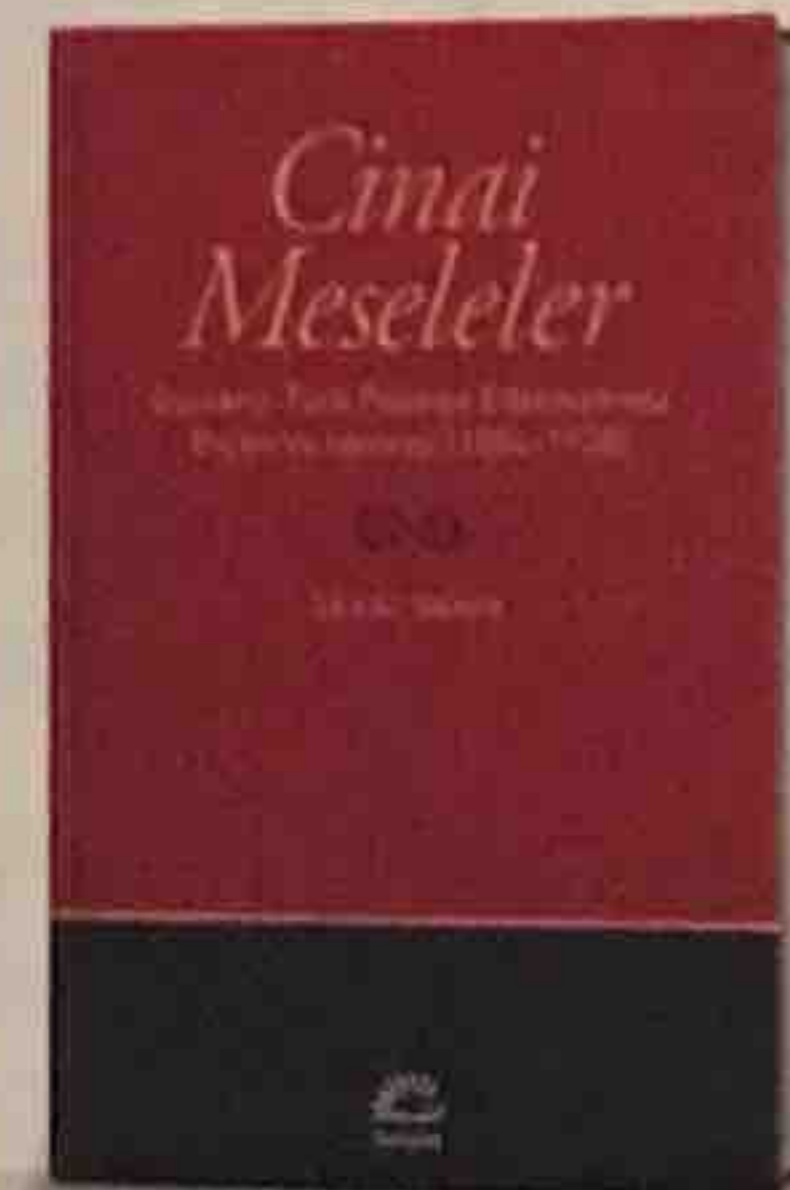
Türk modernleşmesi bağlamında polisiye edebiyatı ve zihinleri değiştirmiş midir, bu iddialı bir soru. Ancak şunu diyebiliriz belki: Milli edebiyat dediğimiz unsurun oluşturulmasında polisiye yerli kahramanlar yaratmaktaki etkisiyle yukarıda da söylediğim gibi halkı manipüle edici bir görev üstlenmiş olabilir. Suçluların işaret edilmesi ve işaret edilen bu suçluların sonrasında yakalanması ya da öldürülmesi de bu manipülasyonda önemlidir. Ayrıca İskender Fahrettin Sertelli'nin Şeytan Hadiye ve Polis Hafiyesi Yılmaz'ın *Amerika'da Maceralar*'ında yurtdışına giderek üne kavuşmuş, yabancıların hayranlıklarını kazanmış kahramanlar üretmek de Cumhuriyet sonrasında yeni ortaya çıkan ulusun, uluslararası platformda tanınırlığına bir gönderme yaparak yine bu manipülasyonu güçlendirici bir rol oynar.

Türkiye'deki polisiye edebiyat okurları nitelikli polisiyeyi ayırt edebiliyor, tabiri caizse hakkını veriyor mu? Yoksa olay örgüsünün heyecanına kapılıp içeriğe yeterince bakmayan bir tutum mu sergiliyorlar?

Okurlar için bir şey söylemek zor. Bunu onlara sormak daha iyi olur.

Harry Potter romanlarının yazarı Joanne K. Rowling'ten sonra dünyada en fazla konuşulan polisiye yazarlarından Patricia Cornwell, çok sinir bozucu hikâyeler yazıyor ama okutturuyor da, daha dünyaya gelişi bile olay, annesi çamaşır suyu içiyor doğurmamak için. Kitaplarında Batıda değer namına ne varsa eleştiriyor, inceleyebilme fırsatınız oldu mu?

Elbette. Müthiş bir sistem eleştirisi var kitaplarında, bu eleştiriyi yapabilmesi, kendi varlığını sorgulayabilmesi, belki şizofrenik bir tarafı var ama gerçekten de düşündürücü. Anti-kahraman da olsa bu böyle, Cingöz Recai gibi... Bu kahramanların yaşaması gerekiyor. Örneğin Walter Benjamin dedektif hikâyeleriyle ilgili yazdığı bir yazıda yolculuklarda insanların hep kaygı duyduğu ve bu kaygıyı gidermek için

Cinai Meseleler
Seval Şahin
İletişim Yayınları

de polisiye okuduğunu söyler. Başka birinin kaygısı sizi meşgul eder. Bir tür bireyin kendi yapabilirliğinin farkına varması ve olayın içine girmesi gibi. Anti-kahramanlar o yüzden çok tutuluyorlar.

Evet, Schopenhauer der ya, "Kınama mekanizması yapma potansiyeli olduğu şeyde konuşmaktır.", yani ben bunu yapabilirim ama yapmıyorum. Çünkü potansiyel olarak insan yapabilirliğinin farkında, bir itiraf gibi, belki bu yüzden suç işlemiş Raskolnikov'ların yerine kendimizi koyuyoruz. Polisiye bu anlamda bir arınma hissini de ortaya çıkarıyor sanki?

Evet, bir arınma isteği doğuruyor ama bir taraftan polisiyenin her zaman toplumla bir derdi de var. Eğlenceli polisiyenin bile sistemle kaçınılmaz olarak bir sorunu var. Çünkü kanun koyan bir yapı var ve o kanunlar yeri geldiğinde seni suçlu ilan edebiliyor. Dolayısıyla sen her zaman bu yapıyla mücadele etmek zorunda kalıyorsun, Cingöz Recai hırsız ama devlete çalışıyor her zaman. Devletçi bir hırsız, devletin bekası için çalışıyor.

Arkasında devlet var gibi... (gülüşmeler...)

Evet ama hem Cingöz Recai serilerinde hem diğer polisiye serilerinde bir savaş vardır ortada, örneğin Cingöz Recai Bulgaristan hazinelerini boşaltır, böyle bir görevi misyon edinmiştir. Rasyonaliteyi, yani akli da temsil ediyor burada.

Tam da bu noktada Sherlock Holmes'e baktığımızda, Sherlock da kurmaca bir karakter olabilir mi insan hayret ediyor. Sonuçta Sherlock'un da karşılaşmadığı karakter yok gibi, Marks'la, Freud'la hatta Einstein'la bile karşılaşıyor. Holmes, her türlü gerçekliğe sızabiliyor.

Evet, Canon Doyle Sherlock karakterini oluştururken İngiliz edebiyatının büyük yergi ustalarından Jonathan Swift'ten çok etkileniyor. Ayrıca Doyle'un eğitimi sırasında üniversitesindeki profesörlerinden biri olan Dr. Joseph Bell'den çok etkilendiğini de biliyoruz. Bunun sebebi hocası Bell'in dâhiyane akıl yürütme becerisiydi, çünkü onun cesede bakarak teşhis koyma yönü Sherlock'da sık sık karşımıza çıkar. "The Mentalist" dizisinde de olduğu üzere...

Cinai Meseleler kitabınızda, 15 kitaplık "Sherlock Holmes'e Karşı Cingöz Recai" serisinden Batılı figürlere göre bir üstünlük fikri özelinde bahsediyorsunuz. Sherlock Holmes, Cingöz Recai'nin peşine düşüyor ve onu kendisinden daha zeki olduğu için bulamıyor. Batı ve Batı'nın üretimine ilişkin böyle bir kompleksin günümüz polisiye romanlarında da söz konusu olduğunu söyleyebilir misiniz?

Günümüz polisiye romanları Batılı bir kompleksten çok uzaklar. Sonuçta her devir kendi söylemini ve konularını yaratıyor.

Peki, bizim yazarlarımızın ve polisiye edebiyatımızın gidişatını takip ettiğiniz kadarıyla nasıl görüyorsunuz/yorumluyorsunuz?

Polisiye 1950'den önceye göre çok daha gelişti; okunuyor, takip ediliyor, dizileri filmleri çekiliyor. Bizim yazarlarımız da eskiye nazaran çok daha iyiler, sadece "muamma" konusunda biraz sabırlı olmaları gerekiyor diye düşünüyorum. Tabiri caizse ilmek ilmek örmeleri gerekiyor kurgularını, çünkü malumatfuruşluk da gerektiriyor, okumaları ve araştırmaları gerekiyor.

Son olarak, katiller hep kötü karakterlerden mi çıkmalıdır? Yoksa iyi bir karakter de karanlık tarafta durabilir mi? Polisiye romanlardaki iyi ve kötü dengesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Dünya edebiyatındaki örnekleriyle yerli edebiyatımızdaki örnekler arasında bu denge değişiyor mu?

Tabii ki katiller hep kötülerden çıkmaz. Polisiyede iyi-kötü dengesi türün ilk örneklerinde zıtlık olarak kuruluyor. Ancak sonrasında herkesin katil olabileceği ya da kişiyi katil olmaya iten sebepler de polisiyenin ilgi alanına giriyor. Diğer taraftan toplumsal koşulların suçluları ortaya çıkardığı ya da bunların suç olup olmadığı da bir tartışma konusu olarak polisiyelere giriyor. İsveç ve Norveç polisiyeleri bu konuda çok çarpıcı örnekler gösterir. Yerli polisiyelerde suçun psikolojik boyutları, bireyi suça iten hatta buna teşvik eden türde eserlerin verildiğini söylemek henüz pek mümkün değil. ■

ARKA KAPAK

kitap ve kültür dergisi
arkakapak.com

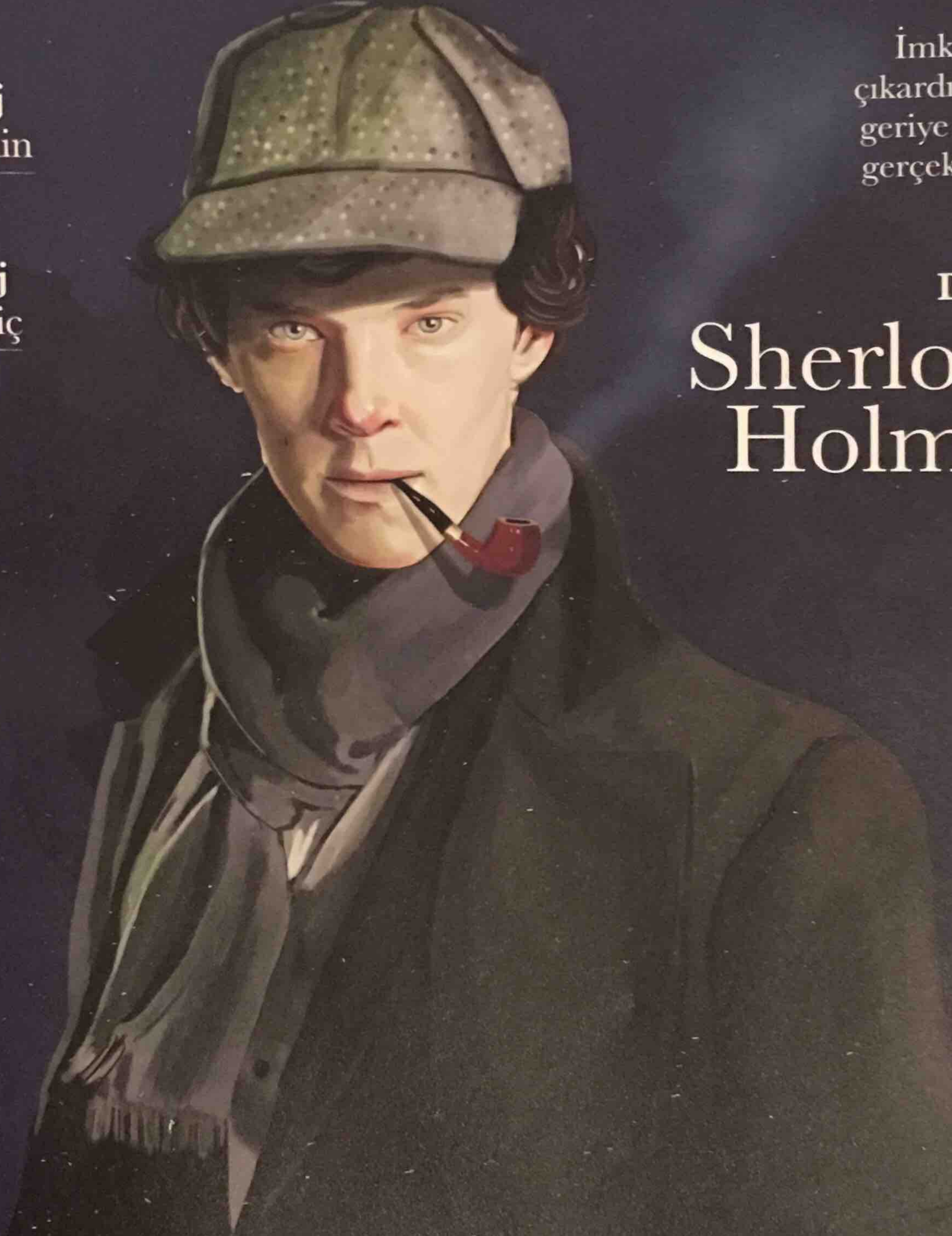
Yıl:3 Sayı:28 / Ocak 2018 / 12,00 ₺

S.36
Röportaj
Seval Şahin

S.68
Röportaj
Aida Begiç

İmkansızı
çıkardığında
geriye kalan
gerçeklerdir

S.23
Dosya
**Sherlock
Holmes**

S.6
Mustafa Özel

S.10
Enis Batur

S.14
Feridun Andaç

S.40
Necip Tosun

S.44
A. Ali Ural

